

Statens fastighetsverk
Box 2263
103 16 STOCKHOLM

Beslut

Datum 2019-06-17

Dnr RAÄ-2019-425

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Trönö gamla kyrka, Trönö prästbol 2:2, Söderhamns kommun, Gävleborgs län

Riksantikvarieämbetet beslutar med stöd av 6 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen att skyddsbestämmelser enligt här bifogade förslag ska gälla för Trönö gamla kyrka.

Redogörelse för ärendet

Enligt beslut av regeringen 2019-02-14 är kyrkan skyddad som statligt byggnadsminne.

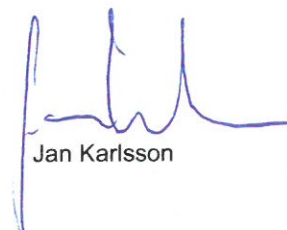
Ett förslag till skyddsbestämmelser remitterades 2019-02-20 till den förvaltande myndigheten Statens fastighetsverk som inte haft något att erinra mot förslaget. Synpunkter som framförts har inarbetats i beslutet.

Beslut i detta ärende har fattats av överantikvarien Knut Weibull efter föredragning av handläggaren Jan Karlsson. Även t.f. avdelningschefen Karin Wahlström har varit med om den slutliga handläggningen.

Riksantikvarieämbetet
Storgatan 41
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
Hemsida www.raa.se
Org.nr 202100-1090
Plusgiro 599 94-4
Bankgiro 5052-3620

Knut Weibull

Jan Karlsson

Bilaga:
Skyddsbestämmelser

SWEDISH NATIONAL HERITAGE BOARD
RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Kopia till:

Länsstyrelsen i Västra Gävleborgs län

Länsmuseet Gävleborg

Söderhamns kommun

RAÄ/Bebyggelseregistret

Bilaga 1, RAÄ dnr RAÄ-2019-425, 2019-06-17

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Trönö gamla kyrka, Trönö Prästbol 2:2, Söderhamns kommun, Gävleborgs län

Skyddsbestämmelser

Byggnadsminnet omfattar Trönö gamla kyrka, klockstapeln, bogårdsmuren och stigluckorna inom det område som avgränsats på bifogade karta.

Följande skyddsbestämmelser ska gälla för byggnadsminnet:

1. Kyrkan, klockstapeln, bogårdsmuren och stigluckorna ska vårdas och underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhåll ska utföras med material och metoder som är anpassade till anläggningens egenart.
2. Kyrkan, klockstapeln, bogårdsmuren och stigluckorna får inte rivas, vare sig i sin helhet eller delar därav, ej heller flyttas, byggas om, byggas till eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
3. Byggnadernas stomme får inte rivas, byggas om eller ersättas med andra material. Håltagning eller andra ingrepp får inte göras i medeltida delar av stommen.
4. Ingrepp i eller ändring av kyrkans planlösning eller fasta inredning får inte göras.
5. Byggnadernas ytskikt, även underliggande, på fasader, innertak, valv, väggar och golv, får inte övertäckas, övermålas eller på annat sätt förändras. Håltagning eller andra ingrepp får inte heller göras.
6. Det avgränsade området får inte ytterligare bebyggas. Inom byggnadsminnet får ej vidtas sådana åtgärder med mark och vegetation som minskar anläggningens kulturhistoriska värde.

Om det finns särskilda skäl får, enligt 7 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen, byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Ansökan om tillstånd till sådan ändring lämnas på en särskild blankett till Riksantikvarieämbetet.

Begreppsförklaringar

Med *vård och underhåll av byggnader* avses åtgärder för skötsel som behövs för att vidmakthålla en byggnads tekniska egenskaper och utseende. Underhåll avser både arbeten som måste göras vid upprepade tillfällen och speciella åtgärder som ska hålla byggnaden i gott tekniskt skick. Till underhåll räknas inte åtgärder som tillför en byggnad nya egenskaper, till exempel en ny kulör. Exempel på underhållsåtgärder är: ommålning, putslagning, lagning av tak och utbyte av skadade delar, dock inte omläggning av alla takytor eller omputsning av hela byggnaden.

Med *material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart* avses material och metoder som ursprungligen användes när en byggnad eller byggnadsdel uppfördes. I de delar av byggnadsminnet där kulturhistoriskt relevanta material fortfarande används får dessa inte ersättas med andra material. Med metoder avses bland annat bearbetning av trä och applicering av puts och färg

Med *stomme* avses byggnadens konstruktiva/bärande delar såsom bjälklag, balkar, pelare, valv, takstolar, bärande ytterväggar och bärande innerväggar, murar, murstockar och grundkonstruktioner. Till stomme räknas inte de ytskikt som finns på bärande konstruktioner, till exempel putslager, färgskikt och golvmaterial.

Med *planlösning* avses det sätt rummen eller utrymmen i en byggnad är fördelade och belägna i förhållande till varandra. Med förändring avses till exempel rivning av väggar, trappor, upp- tagning eller igensättning av dörröppningar, ändring av kommunikationsvägar, rumsformer och rumsvolymer samt delning av rum med väggar eller bjälklag.

Med *fast inredning* avses det varmed byggnaden blivit försedd, om det är ägnat till stadigvarande bruk för byggnaden eller del av denna. Fast inredning omfattar till exempel dörrar, fönster, lister, taklister, paneler, golvbeläggning samt kvarvarande inredning, eller delar därav, som anskaffats för gudtjänstbruk, såsom bänkar, korbänkar, predikstolar, altarpopsatser, altarskåp, crucifix etc. Lösa föremål som anskaffats för samma ändamål, och som ej är förankrade i byggnaden, omfattas inte av skyddsbestämmelser.

Med *ytskikt* avses samtliga lager av färg, tapeter, puts och obehandlade ytor.

Upplysningar

Fornlämningar inom byggnadsminnet skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen (1988:950). Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet för fornlämningar enligt kulturmiljölagen.

Motivering

Trönö gamla kyrka, uppförd för katolska kyrkans bruk, hör till landets äldsta bevarade byggnader och utgör ett nationellt intressant byggnadsverk. Kyrkogården i Trönö har genom sin taktäckta bogårdsmur, ålderdomliga klockstapel och sina två bevarade stigluckor av medeltida ursprung behållit mycket av den karaktär som en gång präglat många medeltida kyrkoplatser i Norrland. Även kyrkobyggnaden framstår som en av de intressantaste och bäst bevarade i ett regionalt och nationellt perspektiv. I kyrkans blottade murverk kan flera karaktäristiska medeltida byggnadsfaser avläsas. Murverket i sig utgör ett viktigt dokument om byggnadens historia och sin tids byggnadskonst. Trönö tillhör en begränsad grupp stenkyrkor i södra Norrlands kust- och älvlandsbygd som kan beläggas med en ursprunglig romansk planform. Kyrkans fortsatta byggnadshistoria vittnar om fortsatt såväl liturgisk som befolkningsmässig utveckling under hela medeltiden. Fullt utbyggd framstod kyrkan som en stor, stjärnvälvd salkyrka med tegelblinderingar i gavlarna – en senmedeltida kyrkotyp som hade sina paralleller såväl bland kyrkorna i de centrala delarna i Uppsalastiftet som med de kyrkor som under denna tid uppfördes längs hela Norrlandskusten. Den rikt utrustade medeltidskyrkans inredning finns ännu till stor del bevarad. Till detta har under främst 1700-talet fogats inredning som hörde till den tidens kyrkorum. Inredning och inventarier berättar om kyrkans användning och konst och konsthantverk under olika tider. Kyrkan restaurerades varsamt 1914-15 och 1920, bl.a. genom att

äldre inredning konserverades och exponerades på ett för tiden karaktäristiskt sätt. Trönö gamla kyrka framstår idag som ett illustrativt och sällsynt exempel på en interiör där olika tider lämnat sina bidrag till kyrkans inredning och prydnad.

Kulturhistorisk beskrivning

Trönö gamla kyrka är belägen på den norra sidan i den öppna dalgångsbygden längs Norralaan. Dalgångsbygden med de välbevarade byarna Långbro, Daglösa och Fly samt kyrkomiljön kring Trönö gamla kyrka utgör riksintresseområde för kulturmiljövården.

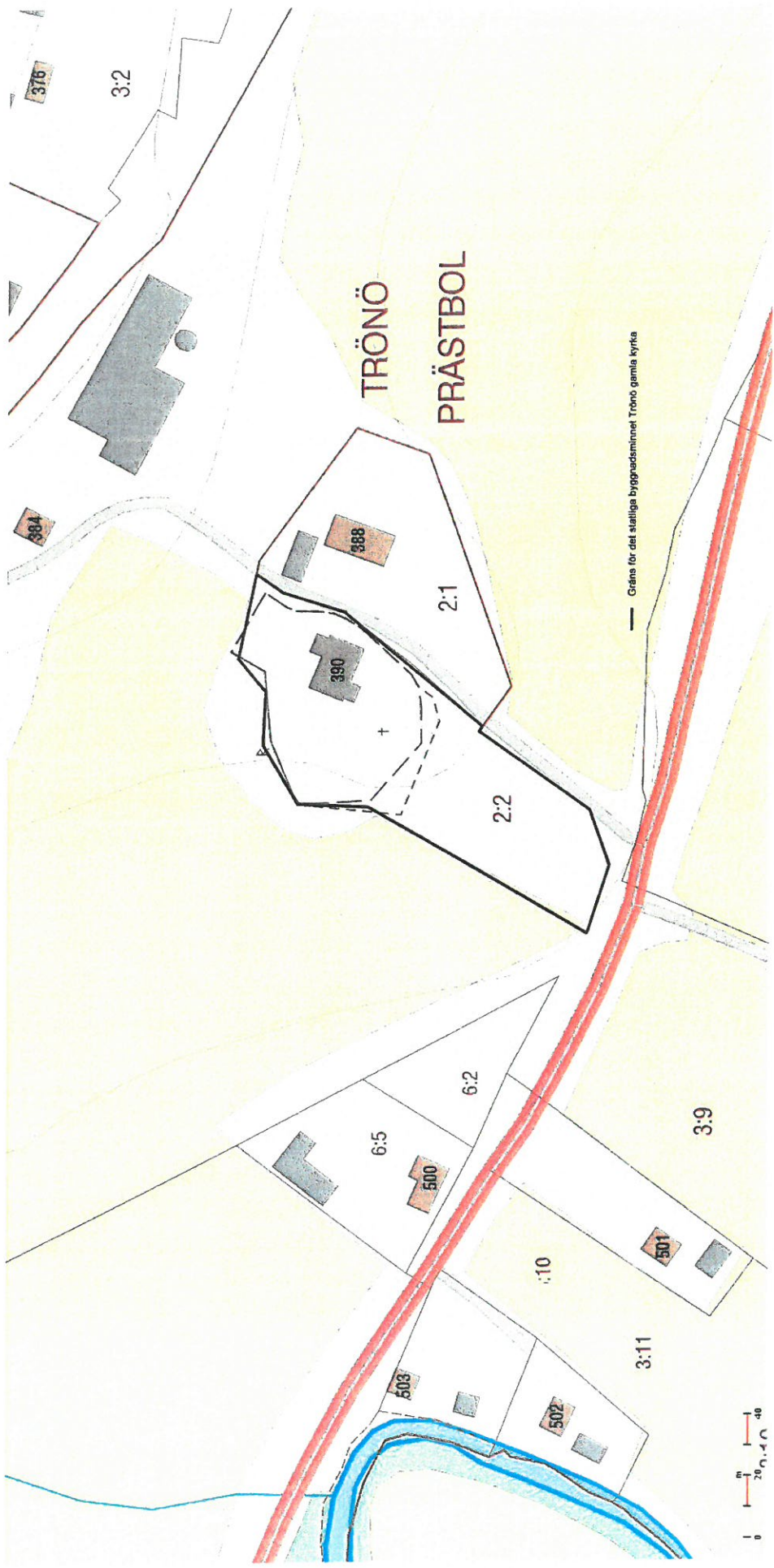
Kyrkogården ligger på en höjd och är omgiven av åkermark. Läget är högt och fritt med en vid utblick över dalgången. Bogårdsmuren är av gråsten och täcks av ett sadeltak av tjärade bräder. Stigluckor finns i öster och söder varav den ena har en övre våning med en predikoglugg ut mot kyrkogården. På kyrkogårdens västra del står en spånklädd klockstapel av ålderdomlig typ. Kyrkogården är oregelbundet sexkantig och har så varit åtminstone sedan det första karteringstillfället 1704. Sydost om kyrkogården ligger ett äldre skolhus. Prästgården är belägen i nordost. Den är biskop Nathan Söderbloms barndomshem och används som hembygdsgård och museum.

Efter laga skiftet Trönö socken försköts befolkningstyngdpunkten och en ny, mer centralt belägen kyrka uppfördes 1895. Den gamla kyrkan övergavs men fick stå kvar eftersom sockenmännen inte ville riva den, på grund av dess ålder. Enligt beslut av kyrkostämman 1913 överläts Trönö kyrka med kyrkogård till staten. Efter ett kungligt beslut 1926 förvaltades anläggningen av Kungl. Vitterhets Historie Antikvitets Akademien, sedan av Riksantikvarieämbetet som överförde förvaltningen till Statens fastighetsverk 2015.

Kyrkan är murad i gråsten med inslag av tegel i omfattningar och rösten. Den är oputsad. Planen är salformad med vapenhus framför portalen i söder samt sakristia i norr. De äldsta delarna i kyrkan kvarstår i nordväst och härrör troligen från 1200-talet. Till denna kyrka har ursprungligen hört ett smalare, rakslutet kor, vars grundmurar påträffats vid grävningar under golvet 1914. Sannolikt ombyggdes kyrkan redan omkring 1300. Det ursprungliga koret revs och ersattes med ett korparti av långhusets bredd. Kyrkans nuvarande utformning är dock i huvudsak ett resultat av en ombyggnad under 1500-talets början då salkyrkan utvidgades i söder, murkrönen höjdes och två praktfulla stjärnvalv slogs över kyrkorummet. Även vapenhuset tillfogades i samband med 1500-talets ombyggnad. Den nuvarande sakristian härrör från 1727, men ersatte då en äldre, troligen av medeltida ursprung. De nuvarande fönsteröppningarna bröts upp under 1700-talet.

Åtskilligt av kyrkans senmedeltida inventarier återstår, däribland ett antal figurer ur ett altarskåp, ett triumfkrucifix samt en madonnabild av den hälsingländske bildhuggaren Haaken Gulleson. Av Gulleson har vidare bevarats ett söder om altaret upphängt helgonskåp vars huvudfigurer är Katarina av Vadstena och S:t Laurentius. Under 1600- och 1700-talet förvärvades mycket av den inredning som idag sätter sin prägel på kyrkorummet. Predikstolen, tillverkad av Olof Persson från Kämsta i Ljusdals socken, skaffades 1664. År 1728 förändrades kyrkorummet genomgripande. Då tillkom bl.a. den befintliga bänkinredningen, möjligen också pyramiderna längst fram på bänkgavlarna på ömse sidor om mittgången (eventuellt förvärvades pyramiderna redan i början av 1700-talet), samt den nedre av de två läktarna i väster. Predikstolen flyttades från den södra till den norra sidan av kyrkorummet samtidigt som korgen kompletterades med ett nytt underrede. Altaruppsatsen är, som framgår bl.a. av en inskrift på ramverket, skulpterad av

bildhuggaren Gabriel Beutin i Stockholm år 1737. Pyramiderna målades år 1747 samtidigt med bänkinredningen. Även predikstolen målades första gången år 1747 men ommålades 1779 av Jacob Hartman i samband med en ny flyttning, nu till sin befintliga plats i korets nordöstra hörn. Den nuvarande predikstolstrappan härrör från denna omgestaltning. 1800-talets har lämnat förhållandevis få spår i kyrkorummet. Kyrkans orgel inköpte år 1857 från P. Strand i Stockholm och placerades på den nedre läktaren. Kyrkan blev åren 1914-15 föremål för en grundlig restaurering huvudsakligen bekostad av statsmedel och under ledning av arkitekten Fredrik Falkenberg.

TRÖNÖ
PRÄSTBÖL

— Gräns för det statliga byggnadsminnet Trönö gamla kyrka

